

โครงการกิจกรรมการเชื่อมโยง
งานวิจัยกับภาคนโยบาย

ปีที่ 4 ฉบับที่ 7/2557

B u l l e t i n

TRF Policy

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ISSN 1906-943X

การพัฒนาการท่องเที่ยว
เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

Contents

TRF Forum 4

107 สกว. (TRF FORUM)

Editor's Note บรรณาธิการแถลง

อาจกล่าวได้ว่า การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี 2558 มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจของภูมิภาคอาเซียนโดยรวมและของประเทศไทย ภาคการท่องเที่ยวเป็นภาคเศรษฐกิจหนึ่งที่คาดว่าจะได้รับทั้งผลประโยชน์ในด้านบวกและผลกระทบด้านลบจากการเป็นประชาคมอาเซียน แน่แน่นอนว่าผลประโยชน์ด้านบวกที่ชัดเจนที่สุดน่าจะมาพร้อมกับอุปสงค์ของการท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้น อันเป็นผลมาจากการเชื่อมโยงกันของภูมิภาคโดยเฉพาะการเชื่อมโยงในเชิงกายภาพ (โครงสร้างพื้นฐาน) และสถาบัน (การปรับกฎระเบียบ แนวปฏิบัติ และมาตรฐานการอำนวยความสะดวกในการไหลเวียนของสินค้า ทู่น และมนุษย์) ส่วนผลกระทบในด้านลบนั้น น่าจะเกิดขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยวที่ไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืน ซึ่งผลกระทบด้านลบดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะเกิดต่อชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเสื่อมถอยของทรัพยากรของชุมชน และประโยชน์ที่ไม่ได้ตกถึงชุมชนอย่างแท้จริง

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้สนับสนุนทุนชุดโครงการ “วิจัยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการ” ภายใต้ชุดโครงการวิจัยดังกล่าว มีงานวิจัยจำนวนมากที่ได้ทำการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน (Community-based Tourism) บางส่วนของงานวิจัยเหล่านั้นได้รับการคัดเลือกมานำเสนอในการประชุมเวที สกว. (TRF) ที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2557 ภายใต้หัวข้อ “การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน”

โครงการกิจกรรมการเชื่อมโยงงานวิจัยกับภาคนโยบาย สกว. ในฐานะผู้จัดการประชุมดังกล่าวได้สรุปและเรียบเรียงประเด็นสำคัญจากการประชุมครั้งนี้มานำเสนอเป็นประเด็นหลักในจดหมายข่าวฉบับนี้ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับบุคคล/หน่วยงานที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป ทั้งนี้ คณะผู้จัดทำจดหมายข่าวหวังว่าเนื้อหาในจดหมายข่าวฉบับนี้จะเป็นการชี้ให้เห็นถึงประเด็นที่ควรคำนึงถึงในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน

ภาคภูมิ ทิพคุณ
บรรณาธิการ

POLICY-RESEARCH PLATFORM

กองบรรณาธิการ
ภาคภูมิ ทิพคุณ
อัญพร สุทธธรรม
แพรว ศิริพรกิตติ
ยวดี วงศ์วีระประเสริฐ

จัดทำโดย โครงการกิจกรรมการเชื่อมโยงงานวิจัยกับภาคนโยบาย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ชั้น 15 อาคาร เอส เอ็ม ทาวเวอร์ เลขที่ 979/17-21
ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400
โทรศัพท์ : 0 2278 8200 (ต่อ 8329) โทรสาร : 0 2298 0032
อีเมลล์ : prp.project2010@gmail.com เว็บไซต์ : http://prp.trf.or.th

เวที สกว. TRF FORUM

เมื่อวันพุธที่ 25 มิถุนายน 2557 โครงการกิจกรรมการเชื่อมโยงงานวิจัยกับภาคนโยบาย และสำนักประสานงานโครงการวิจัยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการ สกว. ได้จัดการประชุม TRF Forum ขึ้นภายใต้หัวข้อ **“การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน”** ซึ่งจัดขึ้นที่ห้องประชุม 1 ชั้น 14 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมีการนำเสนอข้อค้นพบจากโครงการวิจัยย่อย 4 โครงการในชุดโครงการ “วิจัยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการ” ได้แก่

1. ศักยภาพและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ของประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นำเสนอโดย ดร.นฤพนธ์ เลิศกาญจนานพร (มหาวิทยาลัยแม่โจ้)
2. แนวทางการพัฒนามาตรฐานที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้สู่อาเซียน นำเสนอโดย ดร.นราวดี บัวขวัญ (มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา)
3. การบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน นำเสนอโดย ดร.ธงชัย ภูวนาถวิจิตร (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)
4. การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการเรียนรู้มรดกเชิงวัฒนธรรม นำเสนอโดย ผศ.ดร.ชุลีรัตน์ จันทร์เชื้อ (มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม)

โครงการวิจัยทั้ง 4 โครงการมีข้อค้นพบและประเด็นร่วมที่น่าสนใจคือ

- อาเซียนเป็นภูมิภาคที่มีการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เชื่อว่าหลังจากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี 2558 แล้ว การท่องเที่ยวจะยิ่งมีการเจริญเติบโตมากขึ้น ทั้งนี้เพราะจะมีการเชื่อมโยงทั้งในเชิงกายภาพและในเชิงเศรษฐกิจ-สังคมมากขึ้น
- การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอาจนำมาซึ่งโอกาสสำหรับภาคการท่องเที่ยว (เช่น อุปสงค์ของการท่องเที่ยวที่สูงขึ้น การแข่งขันที่มากขึ้น ซึ่งจะทำให้ทางเลือกการท่องเที่ยวมีมากขึ้น การพัฒนาคุณภาพของการท่องเที่ยวที่สูงขึ้น ฯลฯ) อย่างไรก็ตาม ก็อาจนำมาซึ่งความท้าทายที่สำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งความท้าทายต่อชุมชน ปัญหาที่จะต้องคำนึงถึงคือ

อ่านต่อหน้า 4 >>

ประเด็นสำคัญการประชุมเวที สกว.

เวที สกว. (TRF FORUM)

การท่องเที่ยวที่มากขึ้นจะทำให้เกิดความยั่งยืนต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนมากขึ้นเพียงใด และประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวจะตกอยู่กับชุมชนหรือไม่ ปัญหาเหล่านี้เป็นที่มาของแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism)

- ศักยภาพของชุมชนในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวควรถูกดึงออกมาใช้ ไม่เฉพาะในเชิงการสร้างแรงดึงดูดใจผ่านการพัฒนาทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนเอง ซึ่งกระบวนการในการพัฒนาดังกล่าวสามารถทำได้ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ของคนในชุมชน

- มาตรฐานการท่องเที่ยวของชุมชนควรถูกกำหนดขึ้น เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่นักท่องเที่ยว และปรับปรุงคุณภาพบริการการท่องเที่ยวของชุมชน อย่างไรก็ตาม มาตรฐานที่ว่านั้นควรเป็นมาตรฐานร่วมที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ได้ และยังคงเป็นมาตรฐานที่คำนึงถึงลักษณะเฉพาะของชุมชน/ท้องถิ่น เพื่อไม่ให้ลักษณะเด่นหรือเอกลักษณ์ของชุมชนหายไป
- มรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนไม่เพียงเป็นปัจจัยที่สร้างแรงดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว แต่ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะมรดกดังกล่าวจะนำมาซึ่งการรับรู้และความตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรชุมชน หากแต่กระบวนการสร้างสรรค์หรือการบูรณะ/ปรับปรุงทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมดังกล่าวจะ

ต้องเป็นกระบวนการของการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ตลอดจนการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรดังกล่าวอย่างทั่วถึง ขณะนี้ มีชุมชนจำนวนมากที่ยังไม่ตระหนักในความสำคัญของมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของตน ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกระตุ้นให้เกิดกระบวนการสร้างและปรับปรุงมรดกดังกล่าวของชุมชนเพื่อรองรับโอกาสทางการท่องเที่ยวหลังการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

- ภาคเอกชนควรถูกดึงเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ภาคธุรกิจการท่องเที่ยวมีความตระหนักถึงความสำคัญ of ทรัพยากรดังกล่าว และจัดการการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน

ศักยภาพและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อรองรับ AEC ของไทยและลาว

- การท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศอาเซียนมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และคาดว่าจะมีการเจริญเติบโตมากขึ้นเมื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 ปัจจัยสำคัญเนื่องจากอาเซียนยังมีทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวอยู่เป็นจำนวนมาก ประกอบกับการเชื่อมโยงของอาเซียนในมิติต่างๆ จะกระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวในภูมิภาคมากขึ้น
- ในขณะที่การท่องเที่ยวทำให้เกิดรายได้มหาศาล แต่ก็ส่งผลกระทบต่อด้านลบเช่นกัน และชุมชนเป็นผู้รับผลกระทบดังกล่าวโดยตรง ดังนั้นจึงมีแนวคิดในเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism) ที่ประเทศสมาชิกอาเซียนได้นำไปพัฒนาการท่องเที่ยวของตน เพื่อให้การท่องเที่ยวมีความยั่งยืน และชุมชนได้ประโยชน์
- งานวิจัยชุด “ศักยภาพและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” มุ่งศึกษา

เปรียบเทียบศักยภาพและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนระหว่างไทยและลาว โดยต้องการที่จะดูว่าไทยและลาวมีการวางตำแหน่งและมีศักยภาพในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างไร ตลอดจนดูว่าทั้งสองประเทศมีศักยภาพในการพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนให้ยั่งยืนมากขึ้นเพียงใด

- พื้นที่ในการศึกษาประกอบด้วยชุมชนที่ตั้งอยู่บนแนวเส้นทางท่องเที่ยว 4 เส้นทาง ได้แก่ (1) เส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงชุมชนบ้านท่าขันทอง ต.บ้านแซว อ.เชียงแสน จ.เชียงราย กับชุมชนท่องเที่ยวบ้านปะนะ บ้านน้ำจางและบ้านดอนใจเมืองห้วยทรายแขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว (2) เส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงชุมชนบ้านฮวก ต.ภูซาง อ.ภูซาง จ.พะเยากับชุมชนท่องเที่ยวเมืองคอบ - เมืองเชียงฮอน - เมืองเงิน - เมืองหงษ์สา แขวงไชยบุรี สปป.ลาว (3) เส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงชุมชนห้วยโก๋น ต.ห้วยโก๋น อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.น่าน กับชุมชนเมืองเงิน -

- เมืองหงษ์สา แขวงไชยบุรี สปป.ลาว และ (4) เส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงชุมชนภูคู้-ม่วงเจ็ดต้น ต.ม่วงเจ็ดต้น อ.บ้านโคก จ.อุตรดิตถ์ กับชุมชนผาแก้วเมืองปากลาย แขวงไชยบุรี สปป.ลาว
- ผลการศึกษาที่สำคัญ คือ
 - การประเมินภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวชุมชนโดยใช้เกณฑ์ 5A ได้แก่ ความดึงดูดใจ (Attraction) ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) ที่พัก (Accommodation) และกิจกรรม (Activity) พบว่าแต่ละชุมชนมีภาพลักษณ์ที่แตกต่างกัน โดยพื้นที่ชุมชนที่ตั้งอยู่บนแนวเส้นทาง R3A มีแนวโน้มที่จะภาพลักษณ์การท่องเที่ยวโดยรวมดีกว่าพื้นที่ชุมชนอื่นๆ (ตารางที่ 1)
 - การศึกษาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ใน 5 ด้าน (ความหลากหลาย โครงสร้างพื้นฐาน การตลาด แรงจูงใจในการพัฒนา และการจัดความ

ตารางที่ 1 : ผลการประเมินภาพลักษณ์การท่องเที่ยวชุมชนไทย-ลาว

พื้นที่ศึกษาในประเทศไทย					พื้นที่ศึกษาใน สปป.ลาว				
ภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว	เชียงราย (ท่าขันทอง)	พะเยา (บ้านฮวก)	น่าน (ห้วยโก๋น)	อุตรดิตถ์ (ภูตู)	ภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว	แขวงหลวงพระบาง (R2W)	แขวงอุดมไซ (R2W)	แขวงหลวงน้ำทา (R3A)	แขวงบ่อแก้ว (R3A)
Attraction	★ ★ ★	★ ★	★	★	Attraction	★ ★ ★	★ ★	★ ★ ★	★ ★
Accessibility	★ ★ ★	★ ★ ★	★ ★	★ ★	Accessibility	★ ★ ★	★ ★	★ ★ ★	★ ★
Accommodation	★ ★ ★	★ ★	★	★	Accommodation	★ ★ ★	★ ★	★ ★ ★	★ ★
Activities	★ ★ ★	★	★	★	Activities	★ ★ ★	★ ★	★ ★ ★	★
Amenities	★ ★ ★	★	★	★	Amenities	★ ★ ★	★	★ ★	★ ★

หมายเหตุ : ★ ★ ★ Good / ★ ★ Fair / ★ Low

ยากจน) พบว่า ชุมชนในทั้ง 2 ประเทศมีความแตกต่างกัน โดยในภาพรวมแล้วชุมชนใน สปป.ลาว มีแนวโน้มที่จะมีศักยภาพในการบริหารจัดการดีกว่า โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งอยู่บนแนวเส้นทาง R3A (ตารางที่ 2)

- ในมุมมองของนักท่องเที่ยวต่างชาติมองว่าแหล่งท่องเที่ยวชุมชนไทย-ลาวมีจุดแข็งแตกต่างกัน โดยชุมชนไทยมีจุดเด่นในเรื่องความหลากหลายของ

อาหาร ความคุ้มค่าของเงิน (value of money) คุณภาพการให้บริการของคนไทยและความสะดวกสบายของที่พักร ส่วนชุมชนลาวมีจุดเด่นทางด้านวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และอสังหาริมทรัพย์ อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนไทยในมุมมองของนักท่องเที่ยวคือ ปัญหาความไม่เป็นมาตรฐานด้านราคาสินค้าอำนวยความสะดวกต่างๆ (เช่น รถโดยสาร) ปัญหาขยะมูลฝอย

และข้อมูลการเดินทางที่ไม่ใช้ภาษาอังกฤษ เป็นต้น

- ระบบสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวไม่เพียงมีส่วนกระตุ้นการท่องเที่ยวชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวชุมชนที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมีความพร้อมด้านระบบสารสนเทศด้านการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม เพื่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการตัดสินใจ

ตารางที่ 2 : ผลการประเมินศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน

พื้นที่ศึกษาในประเทศไทย					พื้นที่ศึกษาใน สปป.ลาว				
ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว	เชียงราย (ท่าขันทอง)	พะเยา (บ้านฮวก)	น่าน (ห้วยโก๋น)	อุตรดิตถ์ (ภูตู)	ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว	แขวงหลวงพระบาง (R2W)	แขวงอุดมไซ (R2W)	แขวงหลวงน้ำทา (R3A)	แขวงบ่อแก้ว (R3A)
ความหลากหลาย	★ ★ ★	★ ★	★	★	ความหลากหลาย	★ ★ ★	★ ★	★ ★ ★	★ ★
โครงสร้างพื้นฐาน	★ ★ ★	★ ★ ★	★ ★	★ ★	โครงสร้างพื้นฐาน	★ ★ ★	★ ★	★ ★ ★	★ ★ ★
การตลาด	★ ★ ★	★ ★	★	★	การตลาด	★ ★ ★	★ ★	★ ★ ★	★ ★
แรงจูงใจในการพัฒนา	★ ★ ★	★ ★	★	★	แรงจูงใจในการพัฒนา	★ ★ ★	★ ★	★ ★ ★	★ ★
การจัดความยากจน	★ ★ ★	★ ★	★	★	การจัดความยากจน	★ ★ ★	★ ★	★ ★ ★	★ ★

หมายเหตุ : ★ ★ ★ Good / ★ ★ Fair / ★ Low

6 TRF FORUM

ประเด็นสำคัญการประชุมเวที สกว.

- นโยบายที่ได้จากงานวิจัยชุดนี้คือ
 - ส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น R3A และ R2W ทั้งนี้ ควรเน้นการอำนวยความสะดวกให้ครอบคลุม ไม่ใช่เฉพาะเรื่องโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ (เช่น ระบบคมนาคมขนส่ง) แต่ยังคงรวมถึงเรื่องระบบการผ่านแดน (เช่น ระบบ e-Visa) เพื่อลดต้นทุนการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว
 - ควรเตรียมความพร้อมให้แก่ชุมชนที่ตั้งอยู่บนแนวเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อให้มีความพร้อมในการรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามามากขึ้น หลังเกิดประชาคมอาเซียน การเตรียมความพร้อมดังกล่าวควรเน้นไปที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (ภาษา การบริการ ฯลฯ) และการสร้างศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง
 - ส่งเสริมให้มีการใช้ระบบสารสนเทศในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน โดยเฉพาะฐานข้อมูลด้านทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

แนวทางการพัฒนามาตรฐานที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้สู่อาเซียน

- งานวิจัยชุด “แนวทางการพัฒนามาตรฐานที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้สู่อาเซียน” ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย 3 โครงการ ได้แก่ (1) การพัฒนาศักยภาพเพื่อนำไปสู่มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส (2) มาตรฐานการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดสตูล และ (3) มาตรฐานด้านการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา
- ที่มาของงานวิจัยชุดนี้มาจากหลักการที่ว่า การเข้าก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจะทำให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวกันมากขึ้น เพราะพรมแดนเปิดและการอำนวยความสะดวกในการเดินทางมีมากขึ้น ชุมชนในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สงขลา สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวที่หลากหลายและเป็นพื้นที่ชายแดนที่เชื่อมต่อกับประเทศมาเลเซีย น่าจะเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลโดยตรงจากการเปิดพรมแดนและการเพิ่มขึ้นของการท่องเที่ยวดังกล่าว ดังนั้น จึงเป็นที่น่าสนใจว่าชุมชนที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดเหล่านี้ มีการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างไร
- ทั้งนี้ จุดประสงค์ของชุดโครงการวิจัยนี้คือ (1) เพื่อศึกษาบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (2) เพื่อวางรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่วิจัยให้ได้มาตรฐานสากลโดยประยุกต์รูปแบบให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นและ (3) เพื่อสร้าง

- เครือข่ายการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้
- ในช่วงสิบปีที่ผ่านมาชุมชนมีการตื่นตัวเรื่อง การท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการพัฒนากระบวนการจัดการให้มีความเหมาะสมสอดคล้องต่อสถานการณ์และยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของภาครัฐทั้ง 5 จังหวัดพื้นที่ศึกษาได้จัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา
- แต่ละชุมชนในพื้นที่ศึกษามีการริเริ่มในการจัดการการท่องเที่ยวแตกต่างกัน ซึ่งมีที่มา 2 ทาง คือมาจากการริเริ่มของชุมชนเอง และการริเริ่มของหน่วยงานภาครัฐ อย่างไรก็ตาม แต่ละชุมชนมีศักยภาพและความพร้อมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน ความเข้มแข็ง/ความเป็นชุมชน และวัฒนธรรมชุมชนเป็นสำคัญ ดังนั้น จึงควรมีการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวของชุมชน โดยเน้นการพัฒนา 3 ด้าน คือ (1) การพัฒนาศักยภาพของการท่องเที่ยว (2) มาตรฐานด้านการจัดการการท่องเที่ยว และ (3) มาตรฐานด้านการตลาดการท่องเที่ยว
- แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่ 5 จังหวัดที่ทำการศึกษาประกอบด้วย
 - การจัดการด้านองค์ประกอบโครงสร้างพื้นฐานที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยววิถีธรรมชาติท่องเที่ยวบริการ การตลาดและการจัดโครงสร้างองค์กรชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วม
 - การกำหนดมาตรฐานที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่โดยเน้น 3 ส่วน

หลักคือ (1) การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2) การพัฒนามาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ (3) การพัฒนามาตรฐานด้านการตลาดการท่องเที่ยวของชุมชน

- ปัจจุบันมีมาตรฐานการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นมาตรฐาน

ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (เช่น มาตรฐานการท่องเที่ยว Home-stay และ มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาตรฐาน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม) หรือ มาตรฐานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งนำมาเป็นตัวพิจารณาตัดสินรางวัลอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวไทย อย่างไรก็ตาม คำถามสำคัญ

คือ จะทำอย่างไรที่จะสร้างมาตรฐานที่ สอดคล้องกับลักษณะของท้องถิ่น เช่น ในกรณี 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมาความหลากหลายทางวัฒนธรรม ก็ควรมีมาตรฐาน การจัดการการท่องเที่ยวที่ใช้ในชุมชนของตนเอง

การบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

- อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมหลักที่คาดว่าจะได้รับประโยชน์จากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ทั้งนี้ หากการเป็นประชาคมอาเซียนนำมาซึ่งการเชื่อมโยง (Connectivity) กันมากขึ้นทั้งในภูมิภาคแล้ว นั้นหมายความว่า การเดินทางท่องเที่ยวจะมีความสะดวกขึ้น และน่าจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวในภูมิภาคมากขึ้น
- จังหวัดเชียงราย ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของการเดินทาง การบริการขนส่งและเป็นเมืองที่มีศักยภาพที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย ทั้งนี้เพราะ (1) เชียงรายเป็นประตูเชื่อมต่อกับอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) ทางด้านเหนือ ซึ่งปัจจุบัน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ถูกกำหนดบทบาทให้เป็นเมืองการค้า (Trading City) กับ GMS (2) พื้นที่อำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับลาวและพม่า ถูกกำหนดให้เป็นเมืองท่า (Port City) รองรับบริการขนส่งสินค้าทางน้ำเชื่อมโยงกับประเทศสมาชิก GMS และ (3) ด้านพรมแดนสากลอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งติดกับแขวงบ่อแก้วของลาว ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางในด้านโลจิสติกส์ (Logistic City) ที่เชื่อมโยงกับ GMS โดยมีเส้นทางความร่วมมือทางเศรษฐกิจ R3A และสะพานมิตรภาพไทย-ลาวเป็นโครงสร้างพื้นฐานหลักในเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยวและขนส่งสินค้า (ภาพที่ 1)
- การศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย พบว่า เชียงรายเป็นเมืองที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวค่อนข้างสูงเพราะ

ที่มา : การบรรยายของ ดร.ธงชัย ภูวนาถวิจิตร (TRF Forum, 25 มิ.ย. 2557)

1. มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย โดยมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ 58 แห่ง แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ 46 แห่ง และแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต 17 แห่ง
2. มีความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก โดยมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวที่เชียงรายโดยเฉลี่ยปีละ 1.2 ล้านคน มีระยะเวลาพักค้างคืนโดยเฉลี่ย 3 วัน และค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 2,730 บาทต่อนักท่องเที่ยว 1 คน ซึ่งทำให้เกิดรายได้เฉลี่ยปีละประมาณ 50,000 ล้านบาท และคาดว่าจะเพิ่มเป็น 100,000 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2558
3. มีจุดผ่านแดนขนาดใหญ่ถึง 3 จุด ได้แก่

จุดผ่านแดนท่าขี้เหล็ก เชียงแสน และ เชียงของ นอกจากนี้ ยังเดินทางได้สะดวกทั้งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ ซึ่งสามารถเชื่อมต่อไปได้จนถึงทางตอนใต้ของจีน

- จากการศึกษาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนพื้นที่กรณีศึกษาเวียงหนองหล่มพบว่า พื้นที่ดังกล่าวมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม/วิถีชีวิตอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งสามารถนำมาบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ควรมีการจัดกลุ่มตามศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยอาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถนำมาจัดการเป็นแหล่งท่องเที่ยว

8 TRF FORUM

ประเด็นสำคัญการประชุมเวที สกว.

ได้เลย กลุ่มที่ต้องมีการปรับปรุงเล็กน้อยก่อนนำมาเป็นแหล่งท่องเที่ยว และกลุ่มที่ต้องมีการบูรณะ/ปรับปรุงอย่างมากเพื่อให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว

- แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวเวียงหนองหล่มที่สำคัญประกอบด้วย

- (1) การเตรียมความพร้อมของชุมชนในด้านภาษา (โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ และภาษาจีน)
- (2) การเชื่อมต่อกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านบริการการท่องเที่ยว และ
- (3) การผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมใน

การบริหารจัดการพื้นที่เวียงหนองหล่มจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนท้องถิ่นและส่วนภูมิภาค ทั้งนี้ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของพื้นที่ด้วย

การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการเรียนรู้มรดกเชิงวัฒนธรรม

- ชุดโครงการวิจัย “การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการเรียนรู้มรดกเชิงวัฒนธรรม” ต้องการศึกษาทักษะเกี่ยวกับการจัดการ (Management) และการบริการ (Service) ด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ทักษะการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น ทักษะในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชน ทักษะในการสร้างจุดขายแหล่งท่องเที่ยว (Story, theme) ทักษะการเป็นมัคคุเทศก์แบบวิทยากร และทักษะในการสร้างสัมพันธ์ภาพแบบ “ผู้มาเยือน” ต่อ “เจ้าบ้าน” โดยใช้พื้นที่ชุมชนนครชุม - ชุมชนบางคลัง อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัยเป็นกรณีศึกษา
- กรอบคิดที่ใช้ในการศึกษาคือแนวคิดเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน (Community-based Tourism: CBT) ซึ่งให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 4 ประการคือ ทุน (ธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว การเรียนรู้ของชุมชน และการบริหารจัดการ
- ชุมชนมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง ซึ่งประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมดังกล่าวไม่เพียงแต่จะสามารถนำมาพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวชุมชน แต่ยังสามารถกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นถึงคุณค่าของมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นของตนซึ่งความสำคัญดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- การประเมินความพึงพอใจ/ความประทับใจ

ของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวชุมชนกรณีศึกษา พบว่า นักท่องเที่ยวมีความประทับใจกับแหล่งโบราณสถานและโบราณคดีมากที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแหล่งมรดกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนมีความสำคัญมากที่จะทำให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ ซึ่งข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับการประเมินการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวที่พบว่า นักท่องเที่ยวมีการเรียนรู้และตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาประดิษฐ์ และศิลปกรรมในระดับสูง

- การศึกษาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบางคลังและนครชุมพบว่า “ทุนทางสังคม” และ “ทุนทางวัฒนธรรม” ในแง่ของการรับรู้ การตระหนัก และสำนึกร่วมในมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนในชุมชนมีผลต่อการสร้างเครือข่ายการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ทั้งในระดับชุมชนเดียวกันเอง และในระดับเครือข่ายกับชุมชนอื่นๆ
- นัยสำคัญของโครงการวิจัยนี้ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวได้แก่
 - มรดกทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชน รวมถึงศักยภาพในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน อย่างไรก็ตาม การสร้าง การบูรณะ หรือการอนุรักษ์มรดกดังกล่าวนั้น ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และสืบทอด ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ภาคการศึกษา ควรต้องจัดให้เกิดกระบวนการเรียนรู้

อย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดการรักษาและมรดกทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชุมชนอย่างยั่งยืน

- ภาคธุรกิจการท่องเที่ยวควรถูกดึงเข้ามารับรู้แนวทางการบริหารจัดการมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน พร้อมทั้งควรให้รับรู้กระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากมรดกดังกล่าว ทั้งนี้เพราะธุรกิจการท่องเที่ยวส่วนมากมักจะจัดการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหากำไร แต่อาจไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืนและผลกระทบต่อชุมชน การดึงภาคธุรกิจเข้ามามีส่วนร่วมจะสามารถทำให้การท่องเที่ยวของชุมชนมีศักยภาพและความยั่งยืนมากขึ้น
- ผลการวิจัยพบว่า มรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ยังมีชุมชนอยู่อีกเป็นจำนวนมากในประเทศไทยที่ยังไม่ได้มีการสืบค้นหรือบูรณะองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน อีกทั้งยังไม่ได้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนเพื่อการสร้างและอนุรักษ์มรดกดังกล่าวของตน ดังนั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบทั้งในเชิงนโยบายและระดับปฏิบัติ สามารถนำข้อค้นพบของโครงการวิจัยนี้ไปขยายผลให้มีการศึกษา รวบรวม และสร้างกระบวนการเรียนรู้มรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในชุมชนอื่นๆ เพื่อให้ชุมชนเหล่านั้นเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวต่อไป